

УДК 336.71

Євгенія Мордань

м. Суми

y.mordan@uabs.sumdu.edu.ua

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «БАНКІВСЬКА СИСТЕМА» ТА ЇЇ ЕЛЕМЕНТІВ ЯК ОБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті розглянуто сутність поняття «банківська система» за інституційним та системним підходами та визначено, що банківську систему як об'єкт державного регулювання доцільно розглядати інтегровано, поєднавши ці два підходи і виокремлюючи мікро- та макрорівень. На мікрорівні банківську систему розглянуто у розрізі елементів, що її формують, а на макрорівні – як систему з притаманними їй системними властивостями. Відповідно до зазначених рівнів виокремлено та охарактеризовано елементний склад банківської системи як об'єкт державного регулювання. Обґрунтована необхідність застосування індивідуального підходу до регулювання однорідної групи банків, згрупованих за певними ознаками.

Ключові слова: *банківська система, державне регулювання, об'єкт регулювання, системний ризик, властивості банківської системи.*

Постановка проблеми. Один із найважливіших механізмів економічної системи країни є банківська система, яка забезпечує безперервність процесу виробництва, розподілу, обміну та споживання суспільного продукту, просторовий та часовий перерозподіл ресурсів між економічними агентами. Банківська система, яка належним чином виконує притаманні їй функції без загрози втрати фінансової стабільності, є найважливішим тригером економічного зростання в країні, і, навпаки, розбалансована банківська система дезорганізує економічну систему країни в цілому. З цих позицій, питання побудови ефективної системи державного регулювання банківською системою (ДРБС) є надзвичайно актуальним.

На сьогодні досить важливим залишається питання розуміння банківської системи та її елементного складу як об'єкту державного регулювання. Незважаючи на значну кількість публікацій з проблематики ДРБС, виявлено,

що більшість науковців досліджують мікропруденційне регулювання на рівні окремого банку та грошово-кредитну політику, при цьому макропруденційне регулюванню на рівні банківської системи вивчено недостатньо. Тому необхідним є розвиток теоретичного базису ДРБС, що вимагає визначення сутності поняття «банківська система» та її елементів як об'єктів регулювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення літературних джерел з дослідження теоретичних засад та практичних аспектів функціонування банківської системи та розгляду категоріального апарату зробили такі відомі вчені, як Г. Асхауер, І. В. Болгарін, Д. О. Гетманцев, А. В. Демківський, І. І. Д'яконова, О. О. Затварська, О. А. Колодій, О. А. Костютенко, Г. Т. Карчева, С. Л. Лондар, О. І. Лютий, В. І. Міщенко, А. М. Мороз, Ю. І. Онищенко, О. В. Прилуцький, М. І. Савлук, В. С. Стельмах, Л. М. Стрельбицька, І. П. Юковська та інші. Незважаючи на достатньо пильну увагу з боку наукової спільноти до даної проблематики, сутність банківської системи як об'єкта державного регулювання у вітчизняній науковій літературі до цього часу вивчена недостатньо ґрунтовно.

А. І. Устьянцевим у [1] зазначено, що об'єктом державного регулювання є банківська система і банківська діяльність як складові елементи відповідно фінансової системи та фінансової діяльності, але при цьому їх зміст не уточнюється.

С. М. Лобозинська стверджує, що банківська система – це «...особливий об'єкт, діяльність якого без регулюючого впливу держави набирає ознак хаотичності, непрогнозованості, призводить до фінансового краху» [2].

Так як, вивченню банківської системи як об'єкта державного регулювання не приділена значна увага, необхідно використовуючи розробки науковців щодо розуміння поняття «банківська система» сформулювати об'єктне поле ДРБС.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є уточнення сутності поняття «банківська система» та характеристика її елементів як об'єктів державного

регулювання з урахуванням специфічних особливостей на мікро- та макрорівнях.

Виклад основного матеріалу. Аналіз та узагальнення наукових результатів дозволяє стверджувати, що дискусійним залишаються підходи до трактування самого терміну «банківська система».

Інституційний підхід розглядає банківську систему як сукупність елементів, що її формують. В межах даного підходу різняться точки зору науковців щодо визначення складу елементів, що формують банківську систему. Так, перша група науковців визначає банківську систему як сукупність виключно банків, які її утворюють, а друга група науковців до складу банківської системи включає не тільки банки (табл. 1).

Таблиця 1. – Визначення поняття «банківська система» в рамках інституційного підходу [складено автором на основі 3-12]

Науковець	Визначення поняття «банківської системи»	Коментарі
<i>Банківська система розглядається як сукупність виключно банків, які її утворюють</i>		
А. М. Мороз [3]	сукупність різних видів банків та банківських установ у їх взаємозв'язку, складова частина кредитної системи	Перевагою даного визначення є акцентування уваги на тому, що банківська система є складовою кредитної системи держави, але визначення самих елементів банківської системи є неповним
Ю. І. Онищенко [4]	сукупність банківських установ, специфіка взаємодії між якими створює самостійну економічну структуру (рівні) з метою забезпечення та регулювання процесів формування і використання фінансових ресурсів, необхідних для потреб розвитку економіки з максимально можливим ступенем раціональності, оптимальності та ефективності	Перевагою даного підходу є зосередження уваги на тому, що, залежно від специфіки взаємодії між елементами банківської системи, формуються відповідні рівні. Крім цього, науковець визначає мету функціонування банківської системи, що дає змогу більш повно розкрити сутність даного поняття
О. В. Дзюблюк [5]	сукупність усіх банків країни, які взаємодіють між собою, підпорядковуючись установленим нормам і правилам ведення банківської справи з метою забезпечення можливостей для ефективного грошово-кредитного регулювання економіки, кредитно-розрахункового обслуговування господарського обороту, а також стабільної діяльності банківських установ	Спірним є твердження автора, що «...сукупність усіх банків країни, ... взаємодіють між собою ... з метою забезпечення можливостей для ефективного грошово-кредитного регулювання ...». Вважаємо, що дана мета відповідає меті ДРБС, а не банківській системі як такій
Л. М. Стрельбицька М. П. Стрельбицький [6]	сукупність різних видів банків і банківських інститутів в їх взаємозв'язку, що існує в тій чи іншій країні в певний історичний період. Ця система є внутрішньо організованою, взаємопов'язаною, має загальну мету і завдання	Перевагою підходів цих науковців є підкреслення наявності внутрішньої організованості елементів банківської системи та цілеспрямованості її функціонування
О. О. Затварська [7]	динамічна цілеспрямована сукупність взаємопов'язаних банківських інститутів, що постійно розвиваються	

Банківська система розглядається як сукупність не тільки банків, а й інших елементів		
О. А. Костюченко [8]	розгалужена сукупність банків, банківських інститутів, фінансово-кредитних установ, що діють у межах єдиного фінансово-кредитного механізму на чолі з центральним банком і йому підпорядковуються	Автор стверджує, що до банківської системи належать також фінансово-кредитні установи, які не мають статусу банку. Вважаємо дану точку зору помилковою, оскільки лише виключно банкам надається право надавати комплекс послуг, які дозволяють реалізувати притаманні лише їм функції в економіці
Х. Лубінда [9]	форма організації функціонування в країні сукупності банківських і небанківських кредитних установ (причому, тільки тих небанківських кредитних установ, які займаються банківськими операціями), що діють у взаємозв'язку і взаємозалежності один з одним, а також банківської інфраструктури, банківського законодавства та банківського ринку	Вважаємо, що дана точка зору є помилковою, оскільки банківську інфраструктуру, банківське законодавство та банківський ринок не можна вважати елементами саме банківської системи, вони є притаманними їй похідними характеристиками.
Р. Г. Шихахмедов [10]	історично сформована сукупність елементів, що доповнюють один одного, – центрального банку, кредитних організацій, банківської інфраструктури, клієнтів банку, які знаходяться в тісних відносинах і зв'язках між собою і з зовнішнім середовищем, що склалася історично і спрямована на досягнення цілей сталого розвитку економічних процесів	Також не можна включати до банківської системи клієнтів банку, оскільки це спотворює розуміння її елементного складу
О. М. Костянтинова [11]	обумовлена особливостями сучасного стану кредитно-грошових відносин, сукупність елементів (центрального банку, комерційних банків тощо), об'єднаних спільними цілями функціонування, пов'язаних стійкими соціально-економічними відносинами, а також інститутів, що впливають на формування структури економічних відносин в банківській системі	Науковцем включено до банківської системи інститути, що впливають на формування структури економічних відносин у ній, але не конкретизовано їх склад та критерії, за якими вони включаються до банківської системи.
М. І. Савлук [12]	законодавчо визначена, чітко структурована сукупність фінансових посередників грошового ринку, які займаються банківською діяльністю	Наведене визначення, в цілому, відповідає загальноприйнятому підходу до визначення елементів банківської системи, але при цьому зі складу банківської системи виключається центральний банк, що не дає змоги сформувати комплексне уявлення про банківську систему як об'єкт ДРБС

Розгляд даного поняття з інституційної точки зору дещо обмежує уявлення про економічну сутність банківської системи, про цілі, які вона повинна досягти та функції, які покликана виконувати, щоб підкреслити свою особливу роль у забезпеченні ефективного економічного та соціального розвитку держави [14]. Тому доцільним є дослідження поняття «банківська система», виходячи з необхідності системного впорядкування банківської діяльності, що дозволяє реалізувати інституційно-економічний або системний підхід.

Узагальнення трактувань поняття «банківська система» за системним

підходом представлено в таблиці 2.

Таблиця 2 – Визначення поняття «банківська система» в рамках системного підходу [складено автором на основі 15-20]

Науковець	Визначення поняття «банківської системи»
Л.П. Дроздовська [15]	існує в просторі і в часі, динамічно змінюється, складається з безлічі елементів. Для банківської системи притаманні всі системні елементи: поняття (загальноекономічні, спеціальні, якісні), ресурси (фінансові, матеріальні, інформаційні, трудові), об'єкти і суб'єкти. Науковець визначає банківську систему як безліч взаємопов'язаних об'єктів і ресурсів, організованих процесом системогенеза в єдине ціле, що протиставляються середовищу або суперсистемі
Р.І. Тиркало [16]	економічна структура, яка становить один із типів фінансових посередників у системі ринкової інфраструктури загалом
В.В. Масленченков [17]	складна система, що належить до систем вищого рівня, самоорганізується та історично складається під впливом зовнішніх і внутрішніх процесів, є цілісною сукупністю установ, що здійснюють банківську діяльність і виконують функцію внутрішнього управління банківськими інститутами
О.А. Колодій [18]	сукупність відносин, що пов'язують між собою діяльність у сфері акумуляції та розподілу тимчасово вільних коштів, руху позичкового капіталу, посередництва у платіжних та розрахункових операціях, що здійснюються через особливі інститути – банки. Сутність банківської системи полягає у забезпеченні впорядкованого механізму грошово-кредитних відносин через жорстку фінансову дисципліну, якій повинні підпорядковуватись всі учасники процесу суспільного відтворення
Є.О. Динніков [19]	вбудована в економічну систему країни єдину і цілісну (взаємопов'язану і взаємодіючу) систему кредитних організацій, що виконують певні функції, проводять певний набір банківських операцій, в ході виконання яких потреби суспільства в банківських продуктах повинні задовольнятися повною мірою
І.І. Д'яконова [20]	складова економічної та кредитної систем, а за своєю сутністю як складну самоорганізаційну систему, яка складалась під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників протягом тривалого часового періоду і є цілісною сукупністю установ, що здійснюють банківську діяльність й виконують функцію внутрішнього управління ними

Дослідивши різні підходи до визначення поняття «банківська система», вважаємо, що її, як об'єкт ДРБС, доцільно розглядати інтегровано, поєднавши системний та інституційний підходи, виділяючи мікрорівень (банківська система в розрізі елементів, що її формують) та макрорівень (банківська система як система з притаманними їй системними властивостями та ефектами).

При дослідженні банківської системи на мікрорівні головними є її внутрішні характеристики, характер взаємодії елементів між собою, їх властивості та умови функціонування.

Відповідно до системного підходу елемент банківської системи – це така частина банківської системи (її складова), яка є неподільною з огляду на виконання конкретної функції. Зауважимо, що способи виокремлення елементів банківської системи є відносними і залежать від мети та рівня регулювання. У

свою чергу, будь-який елемент банківської системи може розглядатися як відносно самостійна система, що складається з елементів нижчого порядку. Отже, у банківській системі її елемент є мінімальною одиницею, здатною до відносно самостійного виконання певної функції [21].

Банківська система України складається з елементів, що, в комплексі, формують два її рівня: рівня центрального банку (Національного банку України) та другого рівня інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень Закону України «Про банки і банківську діяльність» [22] (рис. 1.).

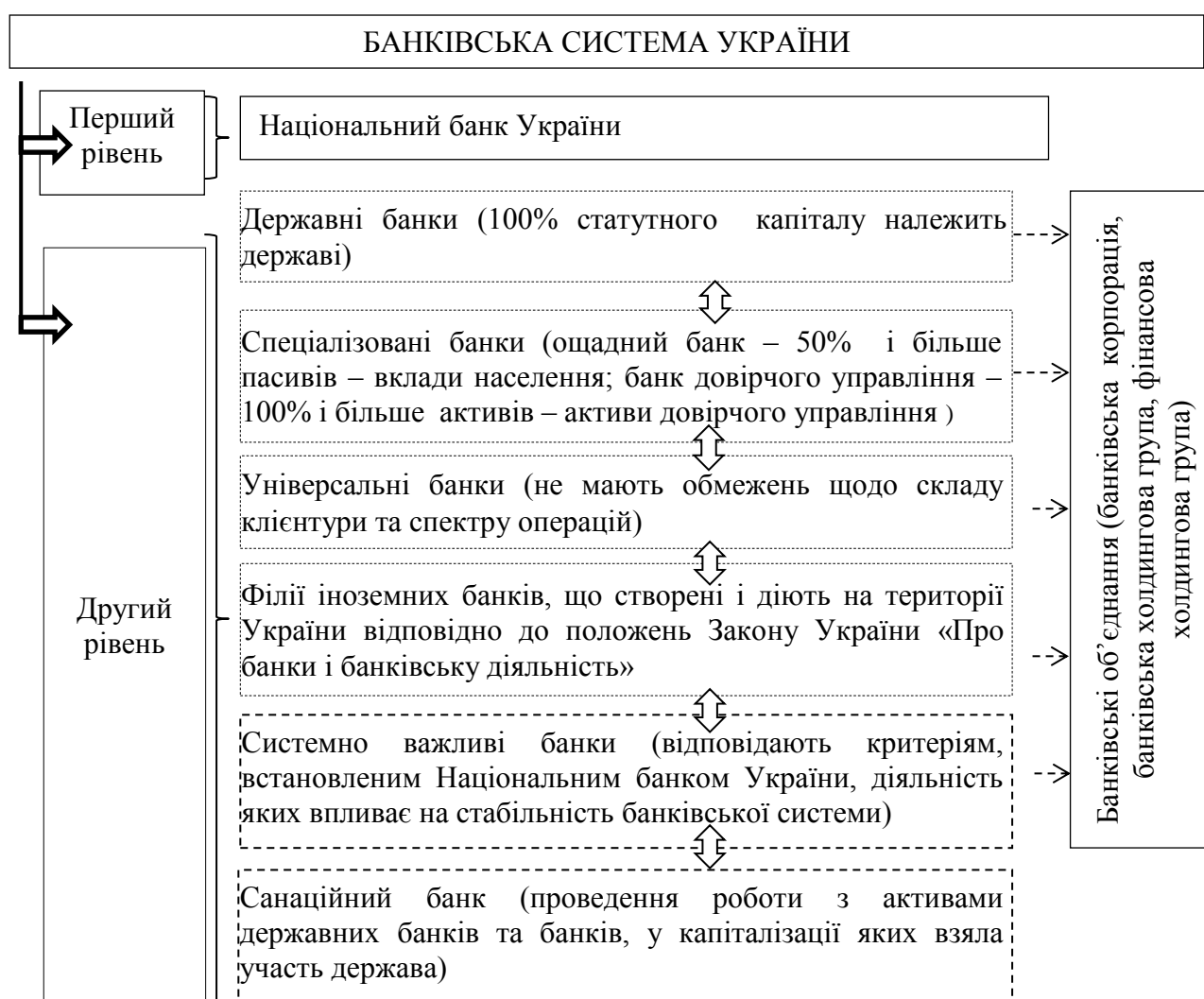

Рисунок 1. – Структура банківської системи України [узагальнено автором на основі 22]

При дослідженні банків другого рівня як об'єкту ДРБС вважаємо за доцільне використовувати елементи синергетичного підходу, за яким вони

розглядається з двох точок зору: як організація і як інститут.

Загальний стан банківської системи в рамках макроструктури обумовлюється ефективним функціонуванням інституційних зв'язків і залежить не стільки від елементів системи (конкретних банків як окремих організацій, цілі та діяльність яких не узгоджуються між собою та не спрямовані на досягнення спільної упорядкованості банківської системи в цілому), скільки від її структури, характеру процесів, що в ній відбуваються, складності та розвиненості зв'язків між елементами тощо. Тому для досягнення мети дослідження, розглядаючи банк як об'єкт ДРБС, слід розглядати його як інститут, тобто як клас, безліч організацій певної якості (рівень «порядку») [21].

За результатами проведеного дослідження нами визначено, що на формування об'єктного поля ДРБС впливає однорідність банків другого рівня – чим вона менша, тим більш диференційованим має бути ДРБС залежно від типу банку [21].

За умови високого рівня однорідності банків другого рівня доцільним є уніфіковане державне регулювання, коли для всіх банків установлюються однакові регуляторні та наглядові вимоги [21].

За надвисокої неоднорідності банків другого рівня регулюючі органи встановлюють персоніфіковану систему державного регулювання та нагляду для кожного банку окремо («абсолютно диференційоване регулювання»), що дозволяє врахувати специфічні риси окремого банку [21].

На сучасному етапі розвитку банківських систем розвивається збалансовано-диференційоване державне регулювання, коли індивідуальна система регуляторних та наглядових заходів запроваджується по відношенню до однорідних груп банків (кластерів), сформованих за певними спільними ознаками [21].

За результатами проведеного дослідження нами визначено, що індивідуальні вимоги державного регулювання можуть запроваджуватись до банків з державною участю, банків з іноземним капіталом, спеціалізованих та системно важливих банків.

Відповідно до Інструкції Національного банку України «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28.08.2001 № 368 виділяють: спеціалізовані ощадні банки (50 % пасивів є вкладками фізичних осіб) та спеціалізовані банки довірчого управління (більше 100 % його активів є активами довірчого управління) [23]. Для цих банків установлюються спеціальні підвищені значення нормативів для забезпечення більш високого, порівняно з універсальними банками, рівня капіталізації та ліквідності [23].

У межах збалансовано-диференційованого підходу до ДРБС доведена необхідність виділення та індивідуального державного регулювання так званих системних (або системно важливих банків), до яких, як правило, відносять великі, тісно пов'язані з іншими банками, вихід яких з ринку може мати значний негативний вплив на стан банківської системи та економіки країни.

Радою по фінансовій стабільності та Базельським комітетом з банківського нагляду розроблена серія документів, що відображають комплексний підхід до виділення та регулювання системно важливих банків як на міжнародному, так і на національному рівнях. Відповідно до їх підходу системно важливі банки характеризуються значним обсягом і складністю операцій, системною взаємопов'язаністю, складністю заміненості, а погіршення їх фінансового стану або порушення діяльності може завдати істотної шкоди банківській системі та економіці.

Для визначення глобальних системно важливих банків Базельським комітетом з банківського нагляду було запроваджено наступні критерії: розмір, взаємопов'язаність, транскордонна діяльність, заміненість, комплексність (складність операцій) [24]. За результатами застосування методики було виділено п'ять груп (кластерів) банків, для яких було встановлено індивідуальні вимоги до розміру капіталу.

Керівні принципи механізму виділення та регулювання діяльності національних системно важливих банків розроблені Базельським комітетом з банківського нагляду у 2012 році. Відповідно до них, національні органи регулювання повинні розробити методологію оцінки системної важливості

банків на національному рівні, що відображає наслідки їх можливого банкрутства та враховує особливості національної економіки.

Вплив банкрутств національних системно важливих банків на національну економіку має оцінюватися (за аналогією з глобальними системно важливими банками), як мінімум, з урахуванням таких факторів, як: розмір, взаємопов'язаність, замінність, складність (включаючи міжнародну діяльність). Для національних системно важливих банків пропонується застосовувати підвищені вимоги до капіталу та інші заходи, які регулятор вважає за доцільне для мінімізації ризиків, пов'язаних з їх діяльністю.

У законодавстві України за критерієм розміру активів, що коригується Національним банком України щорічно, банки поділяються на чотири групи (найбільші, великі, середні, малі). Відповідно до закону України «Про банки і банківську діяльність» в окрему групу виділено «системно важливий банк – банк, що відповідає критеріям, встановленим Національним банком України, діяльність якого впливає на стабільність банківської системи» [22].

Національний банк України визначає системно важливі банки відповідно до таких критеріїв, як: розмір, ступінь фінансових взаємозв'язків, напрями діяльності [22]. Цей підхід не враховує такі критерії, встановлені Базельським комітетом з банківського нагляду, як: транскордонна діяльність та замінність [24]. Відповідно до Концепції реформи банківської системи України до 2020 року для системно важливих банків «... будуть встановлені більш жорсткі вимоги до нормативів капіталу та ліквідності, але які зможуть сподіватися на більш системну та скорішу стабілізаційну допомогу з боку Національного банку України в період криз» [25].

Отже, для формування об'єктного поля ДРБС на мікрорівні (мікропруденційного регулювання) доцільно базуватись на інституційному підході з елементами системного та включати до об'єктів державного регулювання банки, філії іноземних банків, банківські об'єднання з виділенням спеціалізованих та системно важливих банків [21].

На макроекономічному рівні об'єктом державного регулювання

пропонуємо визначати банківську систему за системним підходом з притаманними їй системними властивостями та ефектами. Необхідність цього обумовлена, насамперед, тим, що взаємодія елементів банківської системи породжує нові системні властивості, яких жоден елемент (група елементів) окремо не має [26]. Системні властивості, що виникли в результаті взаємодії елементів і не обмежуються арифметичною сумою властивостей окремих елементів (тобто є неадитивними), В. Р. Ешбі назвав емерджентними (від англ. Emerge – з'являтися). Отже, саме наявність емерджентних властивостей відрізняє будь-яку систему, в тому числі і банківську, від сукупності або множини елементів, що її формують, а цілісність розглядається як основна системна ознака [26].

Вважаємо за доцільне, базуючись на теорії систем, визначити особливості банківської системи як об'єкту державного регулювання.

По-перше, слід зазначити, що будь-яку систему, а, відповідно, й банківську, неможливо розглядати без її зовнішнього середовища. Банківська система формує і проявляє свої властивості в процесі взаємодії з зовнішнім середовищем, виступаючи при цьому провідним компонентом цього впливу. Відповідно, при дослідженні банківської системи, як об'єкту державного регулювання, обов'язковим є визначення характеристик зовнішнього середовища, в якому вона функціонує, та урахування його впливу на ефективність регуляторних впливів.

По-друге, будь-яка система може розглядатися, з одного боку, як підсистема системи вищого порядку (надсистеми), а, з іншого, як надсистема системи нижчого порядку (підсистема).

Функціонування банківської системи підпорядковане цілям економічної та соціальної політик держави, оскільки вона входить у надсистему вищого порядку – економічну систему, що розвивається за ринковими законами. Забезпечуючи ефективний перерозподіл ресурсів, банки стимулюють розвиток народного господарства в країні. Проте, слід розуміти, що не завжди цілі банківської системи збігаються з соціально-економічними пріоритетами країни,

тому необхідно проводити політику узгодження банківських та загальнодержавних інтересів.

Узагальнюючи вище зазначене, доцільно побудувати схему взаємодії та взаємозв'язку банківської системи з економічною системою країни (рис. 2).

Рисунок 2 – Взаємозв'язок банківської системи з економічною системою країни [складено автором на основі 27]

При вивченні банківської системи як об'єкту державного регулювання на макрорівні основна увага має приділятися її взаємодії з зовнішнім середовищем з точки зору досягнення цільової функції та умов реалізації регуляторних впливів. При цьому елементи банківської системи, виділені нами за інституційним підходом, мають досліджуватись як єдине ціле з точки зору впливу на можливість досягнення функцій банківської системи в цілому.

При дослідженні банківської системи як системи доцільним є врахування її загальносистемних та специфічних властивостей.

Л. П. Дроздовська стверджує, що банківська система має всі загальносистемні властивості: цілісність (зберігає цілісність при зміні окремих її елементів, при особливій значущості системоутворюючих елементів; структурованість (включає елементи, підпорядковані спільним цілям, не є механічним об'єднанням суб'єктів, що функціонують на ринку; має встановлені зв'язки і відносини між елементами, розподіл елементів по горизонталі та рівнях ієрархії, що створює умови для формування руху ресурсів різних видів); обумовленість поведінки (визначається не стільки поведінкою окремих

елементів, скільки властивостями структури банківської системи); взаємозв'язки з середовищем (здатність реагувати на зміни в зовнішньому середовищі, насамперед, економіки країни); множинність опису (в силу принципової складності банківської системи її адекватне пізнання вимагає побудови безлічі різних моделей, кожна з яких описує лише певний аспект діяльності) [15].

І. І. Д'яконова до загальносистемних властивостей банківської системи відносить: цілісність (зміна структури, зв'язків і поведінки будь-якого економічного суб'єкта діє на всі інші економічні суб'єкти і змінює систему в цілому і навпаки), ієрархічність (є підсистемою в системі вищого порядку – кредитної, економічної систем, а кожен її компонент також є системою), інтегративність (має власні характеристики, відсутні в її складових елементів, що виникають у процесі кооперації її підсистем) цілеспрямованість [20].

До специфічних властивостей І. І. Д'яконова відносить динамічність, саморегуляцію, активність, керованість, стохастичність, еволюціонування, детермінованість, імовірність та існування зворотного зв'язку з зовнішнім середовищем [20].

Узагальнивши розробки науковців, що досліджували теорію систем, нами пропонується доповнити властивості банківської системи наступними:

— властивістю емерджентності – поява в банківській системі нових властивостей, відсутніх у елементів, що входять до її складу, при цьому, по-перше, властивості банківської системи не є простою сумою властивостей складових її елементів, а, по-друге, властивості банківської системи залежать від властивостей складових її елементів;

— властивістю комунікативності, що складає основу визначення банківської системи, яка функціонує не ізольовано від інших систем, пов'язана безліччю комунікацій із зовнішнім середовищем, що містить надсистеми, підсистеми та системи одного рівня.

Отже, узагальнивши зазначене, нами виділено наступні загальносистемні властивості банківської системи, які доцільно враховувати при формуванні

об'єктного поля ДРБС: цілісність, структурованість, обумовленість поведінки, ієрархічність, емерджентність та комунікативність.

Виходячи з виділених нами системних властивостей, на макроекономічному рівні виникають нові системні ефекти, та, відповідно, об'єкти, які доцільно включати до об'єктного поля ДРБС – системні ризики.

За результатами проведеного дослідження нами визначено, що єдиного підходу до розуміння поняття «системні ризики банківської системи» не сформовано.

У [29] наводиться визначення системного фінансового ризику, під яким пропонується розуміти ризик того, що певна подія викличе втрату економічної вартості активів або довіри до них, у результаті чого невизначеність у фінансовій системі збільшиться до рівня, при якому, цілком можливо, буде здійснено значний негативний вплив на реальний сектор економіки.

Джордж Кауфман і Кеннет Скотт визначають системний ризик як ризик або ймовірність збою всієї системи внаслідок недієздатності її окремих частин або компонентів; є наслідком паралельної динаміки (кореляції) між більшістю або всіма елементами системи [30].

Європейський центральний банк розглядає системний ризик як ризик настання і поширення істотної системної події, яка негативно впливає на велику кількість системоутворюючих фінансових посередників або ринків [31].

У Великобританії системні ризики – це ризики для стабільності всієї або значної частини фінансового сектора, викликані особливостями будови фінансових ринків або розподілу ризиків у фінансовому секторі, а також нестійким рівнем зростання кредитного важелю, боргу або кредиту [32].

У [33] системний ризик визначено як ймовірність небажаних каскадних процесів у фінансових мережах, що виникають від зовнішньої стратегічної взаємодії агентів або від значних несподіваних подій. Н. Н. Каурова визначила, що у цьому підході не враховується той факт, що в умовах метастабільності фінансової системи поняття системного ризику істотно змінилося і повинно враховувати мікроскопічні властивості глобальних фінансових і нефінансових

систем. Нею акцентується увага на тому, що у понятті системного ризику, крім зовнішнього аспекту виникнення, доцільно враховувати ймовірність виникнення вірусних ефектів, переважно, ендогенного характеру, та їх передачу за допомогою ефектів каскаду на всю систему, або виникнення загального шоку системи і, як наслідок, відмова або розпад всієї фінансової системи / всього ринку [34].

Базуючись на підході Н. Н. Каурової, Джорджа Кауфмана та Кеннета Скотта, вважаємо, що системний ризик банківської системи має розглядатися як її макровластивість, що виникає внаслідок нелінійної взаємодії її елементів на мікрорівні, посилюється зовнішніми чи внутрішніми шоками, призводить до дестабілізації та може мати значний негативний вплив на реальний сектор економіки.

Висновки. За результатами дослідження зроблені такі висновки:

1. Уточнено сутність поняття «банківська система» як об'єкта ДРБС та визначено, що його доцільно розглядати інтегровано, поєднавши системний та інституційний підходи, виділяючи мікрорівень (банківська система в розрізі елементів, що її формують) та макрорівень (банківська система як система з притаманними їй системними властивостями та ефектами).

2. Виявлено, що банки як об'єкт регулювання на мікрорівні необхідно розглядати як інститут, тобто як клас, безліч організацій певної якості з урахуванням рівня їх однорідності, рівень якої визначатиме вид регулювання (уніфіковане, персоніфіковане чи збалансовано-диференційоване).

3. Обґрунтовано, що для формування об'єктного поля ДРБС на мікрорівні доцільно базуватись на інституційному підході з елементами системного, та включати до об'єктів ДРБС банки, філії іноземних банків, банківські об'єднання з виділенням спеціалізованих та системно важливих банків. На макроекономічному рівні об'єктом ДРБС пропонуємо визначати банківську систему за системним підходом з притаманними їй системними властивостями та ефектами, в тому числі системним ризиком банківської системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Устьянцев А. И. Совершенствование финансово-правового регулирования банковской деятельности в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Устьянцев Андрей Игоревич. – М., 2010. – 201 с.
2. Лобозинська С. М. Правове регулювання банківської діяльності в Україні / С. М. Лобозинська // Науковий вісник. – 2006. – Вип.16.2. – С. 190-194.
3. Мороз А. М. Банківська енциклопедія / за ред. А. М. Мороза. – К. : Ельтон, 1993. – 328 с.
4. Онищенко В. О. Основи банківської справи : навч. посібник / В. О. Онищенко. – Полтава : ПДТУ, 1999. – 163 с.
5. Дзюблюк О. В. Банківська система України : становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів : монографія / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Г. Р. Балянт [та ін.] ; за ред. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль : Астон, 2012. – 358 с.
6. Стрельбицька Л. М. Основи безпеки банківської системи України та банківської діяльності / М. П. Стрельбицького. – К. : Кондор, 2004. – 600 с.
7. Затварська О. О. Банківська система України та основні напрями її розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Затварська Олена Орестівна. – Київ, 2004. – 19 с.
8. Костюченко О. А. Банківське право : навч. посібник / О. А. Костюченко. – К. : КНЕУ, 1999. – 168 с.
9. Лубинда Х. Развитие российской банковской системы в условиях глобализации экономики : дисс. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Лубинда Хаабазок. – Ростов-на Дону, 2009. – 192 с.
10. Шихахмедов Р. Г. Современные банковские системы и тенденции их развития : дисс. ... канд. екон. наук : 08.00.10 / Р. Г. Шихахмедов. – М., 2007. – 167 с.
11. Константинова Е. М. Государственное регулирование экономических

отношений в современной банковской системе : дисс. ... канд. эк. наук : 08.00.01 / Константинова Елена Михайловна. – Казань, 2008. – 146 с.

12. Савлук М. І. Гроші та кредит : підручник / за ред. М. І. Савлука. – К. : КНЕУ, 2001. – 599 с.

13. Стельмах В. С. Енциклопедія банківської справи України : довідкове видання / ред. В. С. Стельмах (голова) та ін. – К. : Молодь, ін. Юре, 2001. – 680 с.

14. Мордань Є. Ю. Сутність, роль та значення банківської системи на сучасному етапі / Є. Ю. Мордань // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки» / Університет економіки і підприємництва. – Хмельницький, 2012. – Вип. 4(14). – С. 339-344.

15. Дроздовская Л. П. О банковской системе с точки зрения общей теории систем [Электронный ресурс] / Л. П. Дроздовская // Режим доступа : http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2011/Economics/1_88338.doc.htm.

16. Тиркала Р. І. Банківська справа : навч. посібн. / за ред. Р. І. Тиркала. – Тернопіль. : Карт-бланш, 2001. – 314с.

17. Масленченков В. В. Національні банківські системи / В. В. Масленченков, Ю. А. Соколов // Банки та банківські системи. – 2006. – № 3. – С. 4-16.

18. Колодій О. А. Державне регулювання банківської системи в умовах трансформації економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Колодій Олена Анатоліївна. – Львів, 2008. – 20 с.

19. Дынников Е. А. Прогнозирование нестабильности и обеспечение устойчивости банковской системы России : автореф. дисс. на соискание уч. степ. канд. экон. наук : спец. 08.00.08 «Финансы, деньги и кредит» / Евгений Александрович Дынников. – Орел, 2011. – 23 с.

20. Д'яконова І. І. Теоретико-методологічні основи функціонування банківської системи України : монографія / І. І. Д'яконова. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 400 с.

21. Мордань Є. Ю. Об'єктне поле регулювання банківської системи на мікрорівні / Є. Ю. Мордань // Збірник тез XIV Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів та студентів «Теоретичні та прикладні аспекти аналізу фінансових систем» (26-27 березня 2014 року) / Львівський інститут банківської справи Національного банку України. – Львів, 2014. – С. 295-297.

22. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] // Закон України від 07.12.2000 № 2121-III / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

23. Про порядок регулювання діяльності банків України [Електронний ресурс] // Інструкція, затверджена постановою Правління Національного банку України від 26.09.2001 № 368 / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0946-05>.

24. Global systemically important banks: Assessment methodology and the additional loss absorbency requirement [Electronic resource] / Consultative Document // Basel Committee on Banking Supervision – July 2011. – Access mode : <http://www.bis.org/publ/bcbs207.pdf>.

25. Концепція реформи банківської системи України до 2020 року [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу : www.nabu.com.ua/Documents%20NABU/porivnalna.docx.

26. Примостка Л. О. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, методи та моделі : монографія / Л. О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2002. – 316 с.

27. Семенов А. Ю. Взаємодія банківського і реального секторів економіки України: основні тенденції / А. Ю. Семенов // Финансы, учет, банки. – 2010. – № 1 (16). – С. 181-188.

28. Уразова С. А. Эволюция банковских систем: теория, методология исследования и российская практика : дисс. ... доктора экон. наук : 08.00.08 / Светлана Александровна Уразова. – Ростов-на-Дону, 2011. – 420 с.

29. G10 Report on Consolidation in the financial sector [Electronic resource] // Organization for Economic Cooperation and Development. – January 2001. – Access mode : <http://www.imf.org/external/np/g10/2001/01/Eng/>.

30. Kaufman G. What is Systemic Risk, and do Bank Regulators Retard or Contribute to it? [Electronic resource] / G. Kaufman, K. Scott. – 2010. – Access mode : http://www.independent.org/pdf/tir/tir_07_3_scott.pdf.

31. The concept of systemic risk. Special Feature in the December Financial Stability Report [Electronic resource] // European Central Bank. – 2009. – Access mode : https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2009/html/sp091210_1.en.html.

32. A new approach to financial regulation: building a stronger system [Electronic resource] // The Financial Secretary to the Treasury by Command of Her Majesty. – 2011. – Access mode : http://www.hm-treasury.gov.uk/d/consult_newfinancial_regulation170211.pdf.

33. Lorenz J. Systemic Risk in a Unifying Framework for Cascading Processes on Networks / J. Lorenz, S. Battiston, F. Schweitzer // European Physical Journal B. – 2009. – vol. 71. – no. 4. – P.441-460.

34. Каурова Н. Н. Системные риски в новой экономике [Электронный ресурс] / Н. Н. Каурова // Вопросы инновационной экономики. – 2011. – № 8 (8). – С. 3-9. – Режим доступа : <http://www.creativeconomy.ru/articles/14573>.

Определение сущности понятия «банковская система» и ее элементов как объектов государственного регулирования

В статье рассмотрена сущность понятия «банковская система» в рамках институционального и системного подходов и определено, что банковскую систему, как объект государственного регулирования целесообразно рассматривать интегрировано, объединив эти два подхода и выделяя микро- и макроуровень. На микроуровне банковскую систему рассмотрено в разрезе элементов, которые ее формируют, а на макроуровне – как систему с присущими ей системными свойствами. В соответствии с обозначенными уровнями выделено и охарактеризовано элементный состав банковской системы как объект государственного регулирования. Обоснована необходимость применения индивидуального подхода к регулированию однородной группы банков, выделенных по определенным признакам.

Ключевые слова: банковская система, государственное регулирование, объект регулирования, системный риск, свойства банковской системы.

Definitions of the essence of «banking system» and its elements as objects of state regulation

The article considers the essence of the concept of «banking system» for institutional and systematic approach and defines that the banking system as an object of state regulation should be considered integrated, combining these two approaches and highlighting micro and macro level. The banking system was considered in the context of elements that form it at the micro level, and as a system with its inherent properties at the macro level. The article describes the elemental composition of the banking system as an object of state regulation in accordance with these levels. The paper substantiates necessity of application of an individual approach to regulation homogeneous group of banks that are grouped according to certain criteria.

Keywords: banking, government regulation, object of regulation, systemic risk, properties of the banking system.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2016